

PARAULES D'AGRAÏMENT AMB MOTIU DE LA ENTREGA
DEL PREMI "PUIG SALELLAS 2018"

Alegría Borrás
Catedràtica de Dret internacional privat
Acadèmica de número
de la Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya

Honorable Consellera de Justícia,
Il·lustre Sr. Degà del Col·legi de Notaris de Catalunya,
Autoritats que ens acompanyen,
Sra. Vídua de Puig Salellas,
Benvolgut amic Lluís Jou,
Amics i amigues,
Familiars,
Senyores i senyors,

I. INTRODUCCIÓ

Vull començar aquesta intervenció agraint molt sincerament la concessió d'aquest prestigiós Premi al Col·legi de Notaris: Gràcies, benvolgut Joan Carles Ollé.

He tingut el plaer i l'honor de conèixer a tots els que fins ara han rebut aquest Premi i això fa que ho respecti i consideri encara més. Igualment, vull agrair les paraules de Lluís Jou, fruit de l'amistat i d'una valoració molt positiva de la meva trajectòria. En la contestació de López Burniol al discurs d'ingrés de Lluís Jou a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, subratllava la preocupació d'en Lluís per la "feina ben feta"¹. Espero haver estat a l'alçada.

El fet de rebre aquest premi és una oportunitat per recordar la rellevància i importància de Josep Mª Puig Salellas, a qui vaig tenir la oportunitat de tractar a la Comissió Jurídica Assessora i, especialment, a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya. Mai oblidaré el seus coneixements i la seva bonhomia i, com es va dir a l'homenatge que se'l va retre amb motiu del seu traspàs, la seva "capacitat d'organització i sentit pràctic"². Vull recordar que vaig tractar molt la seva filla Imma, experta informàtica, quan jo era Secretària de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació

¹ *Annals de la Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya*, volum 3, p. 360.

² *Ibid.*, p 201.

de Catalunya i vàrem preparar plegades la web de la Acadèmia, que es va presentar el 10 de juny de 2008³, sota la presidència de Robert Follía.

Finalment, moltes gràcies a tots el presents per la seva assistència i permetin que subratlli la presència dels meus cinc néts.

II. L'ELECCIÓ DEL DRET INTERNACIONAL PRIVAT

L'atorgament d'un premi d'aquesta naturalesa constitueix un bon moment per pensar en perquè s'ha treballat tota la vida en una determinada matèria i com es veu aquest treball després de més de 50 anys de dedicació al Dret Internacional privat. I certament, el Dret internacional privat és una matèria que requereix de cert punt d'abstracció i valentia, i això no és precisament fàcil. Encara recordo el dia que un dels meus fills, quan encara era petit, em va preguntar què era el Dret internacional privat; la resposta no era realment fàcil i prefereixo no repetir-la aquí. Tan sols diré que diferia bastant de les que apareixen a la Memòria de l'oposició a Càtedra que fèiem els que encara ens diuen "Catedràtics de pota negra", pels sis complicats exercicis que fèiem.

Vaig estudiar Dret perquè m'agradava, a més de la tradició familiar, doncs el meu pare va treballar com advocat a Barcelona durant més de 50 anys i va acceptar la meva opció amb una única condició: calia que, a més, aprenguéssim idiomes seriosament, cosa que vaig fer i ha estat una eina essencial per la meva feina. La figura del meu pare, la seva honestat i dedicació a la feina varen influir de forma important en la meua vida en general, encara que m'hagi dedicat a una matèria ben diferent de la seva especialitat. Després, ja en l'àmbit concret del Dret internacional privat, va ser decisiva la influència del Prof. Adolfo Miaja de la Muela, que em qualificava com la seva néta intel·lectual, i del Prof. Julio D. González Campos que, entre d'altres coses, em va iniciar a la vida internacional a la Conferència de La Haia de Dret internacional privat. A partir de 1986, aquesta projecció internacional ha estat continuada i ampliada.

Per què vaig triar el Dret internacional privat? Potser és una conseqüència lògica del meu caràcter: m'agrada tot el que sigui obert, alegre, imaginatiu i, fins i tot,

³ A. Borrás, "Memoria de la Acadèmia de Jurisprudència i Legislació 2007-2008", *Revista Jurídica de Catalunya*, 2009.2, pp. 439 ss i *Annals de la Acadèmia*, vol. 3, pp.27 ss.

una mica agosarat. Així, m'agrada dibuixar, llegir, caminar o esquiar al Pirineu, gaudir del mar a Mallorca, a Porto Petro, viatjar pel món i ... el Dret internacional privat, perquè és obert i aventurer, requereix en molts casos ser imaginatiu i és molt diferent d'altres disciplines jurídiques.

En efecte, el Dret internacional privat és una disciplina apassionant i oberta a totes les aventures. Queda molt lluny aquella època en que un advocat o un notari rara vegada trobava en tota la seva vida professional un cas amb elements estrangers i es podia dir que tot el Dret internacional privat espanyol es trobava en quatre articles del Codi civil. Ara tot és ben diferent: quants testaments d'estrangers o amb elements vinculats a ordenaments d'altres països autoritza un notari? I les normes aplicables als problemes de Dret internacional privat són moltes. I així, la nostre legislació bàsica de Dret internacional privat té ara quasi 2000 planes en la seva 28ª edició, de 2018⁴.

III. LA CREIXENT INTERNACIONALITZACIÓ DE LA VIDA I EL DRET

No pot deixar de recordar-se aquí l'evolució de les situacions de les persones i de les empreses i la seva internacionalització sense que el drets interns dels Estats hagin adoptat abans la necessària modificació. Un cas recent, resolt pel Tribunal de Justícia de la Unió Europea a la seva sentència de 5 de juny de 2018, el cas *Coman*, ha estat l'objecte d'atenció de la doctrina científica (entre ella, del GEDIP⁵) i del col·lectiu LGTB⁶. El Sr. Coman, de nacionalitat romanesa i dels Estats Units, i el Sr. Hamilton, de nacionalitat dels Estats Units, es casen a Brussel·les, on el Sr. Coman treballa al Parlament Europeu. Al deixar aquesta feina, ambdós es traslladen a Romania i sol·liciten permís de residència pel Sr. Hamilton en la seva condició de "Cònjuge" i, per tant, membre de la família del Sr. Coman. No obstant, les autoritats romaneses li deneguen perquè a Romania no es reconeix el matrimoni entre persones del mateix sexe. El Tribunal arriba a una solució minimalista: Es ben conegut el principi establert a l'art. 21 TFUE pel qual no es pot privar a un súbdit comunitari del dret dels ciutadans

⁴ Borrás, A. – Bouza, N. – Garcimartín, F.J. – Virgós, M., *Legislación básica de Derecho internacional privado*, 28^a ed., Madrid (Tecnos), 2018.

⁵ *Groupe Européen de Droit international privé/European Group for Private International Law (EGPIL)*. Por parte española, son miembros del Grupo F.J. Garcimartín, A.Borrás y, en septiembre de 2018 fue elegida por cooptación Cristina González Beilfuss.

⁶ Sentència de 5 de juny de 2018, C-673/16, *Cosman*, ECLI:EU:C:2018:185. Nota a *Revista Jurídica de Catalunya*, **en premsa**.

de la Unió i dels membres de la seva família a circular i residir lliurement en el territori del Estats membres o imposant-li condicions més estrictes en casos com el present. Malgrat això, els Estats membres continuen tenint competència en matèria d'estat civil de les persona, incloent les normes relatives al matrimoni.

Però l'atractiu del Dret internacional privat, que es veu precisament en casos com aquest, no rau en aquest augment del nombre de casos vinculats a diversos ordenaments jurídics i la pluralitat de fonts, internes, internacionals i de la Unió Europea, que regulen aquestes qüestions. Diferents elements caracteritzen el treball en l'àmbit del Dret internacional privat.

En primer lloc, requereix un coneixement del dret propi. Per exemple, és evident que no es pot tractar com a jurista una fallida d'una empresa amb elements estrangers si prèviament no es coneix la regulació de la fallida a Espanya.

Però, en segon lloc, i seguint l'exemple de la fallida, és freqüent que els elements d'una fallida estiguin vinculats a diferents ordenaments jurídics per la presència de béns o creditors a diversos països, cadascun d'ells amb la seva normativa pròpia. Evidentment, el jurista no pot conèixer tots el ordenaments del món, però, per solucionar un cas concret, es fa necessari esbrinar els elements rellevants dels ordenaments en presència, una tasca que puc assegurar és complicada.

En tercer lloc, cal esbrinar quina és la norma aplicable de tots aquests ordenaments a tot un cas o als diferents aspectes de l'assumpte. Per continuar amb l'exemple de la fallida, el Reglament comunitari 2015/848 sobre procediments d'insolvència⁷ és un instrument de difícil comprensió. I si parlem d'un altra matèria, com les successions per exemple, és evident la dificultat que comporta la aplicació del Reglament comunitari 650/2012 que la regula⁸ i que requereix de varies lectures, com bé saben en especial notaris i advocats. I, sense ànim d'espantar a ningú, vull recordar que a partir del 29 de gener de 2019 s'aplicarà el Reglament 2016/1103 en matèria de

⁷ DO L 141, de 5 de juny de 2015, correcció de errades DO L 349, de 21 de desembre de 2016..

⁸ DO L201, de 27 de juliol de 2012, correcció de errades DO L 344, de 14 de desembre de 2012 i L 60 de 2 de mars de 2015.

règims econòmics matrimonials⁹ i del Reglament 2016/1104 relatiu als efectes patrimonials de les unions registrades¹⁰. No és simple la regulació i és ben complicat esbrinar, en cada cas, quines són les normes aplicables. Puc assegurar que això consumeix una bona part de les hores que un jurista necessita per estudiar adequadament un cas amb elements vinculats a diferents ordenaments jurídics.

IV. LA CODIFICACIÓ INTERNACIONAL I DE LA UNIÓ EUROPEA DE LES NORMES DE DRET INTERNACIONAL PRIVAT

I arribo així a el que ha estat una de les meves tasques més importants durant els últims trenta anys: la codificació internacional i de la Unió Europea de les normes de Dret internacional privat. No és casualitat que el llibre homenatge preparat per amics i deixebles, i que em varen entregar en aquest mateix Col·legi de Notaris, es titulés “*De Bruselas a La Haya*”¹¹ i és que aquestes dues ciutats han estat, en gran mesura, el centre de la meva activitat exterior.

Tants anys anant a La Haia, tantes reunions i discussions amb especialistes de Dret internacional privat de tot el món m’han fet comprendre les dificultats de la seva codificació, que ara veu en la pràctica la Prof. Cristina González. Participar durant més de trenta anys en aquesta tasca, des de les més diverses posicions i responsabilitats., ha donat bons resultats dels que destacaria pel seu contingut, el Conveni sobre aliments de 2007, del que vaig ser co-relatora juntament amb l’australiana Jenny Degeling¹² i, per la matèria tractada, el Comitè de Clàusules Federals de la Conferència de La Haia del que vaig ser presidenta a partir de 1990, succeint al nord-americà Prof. Eugene Scoles, una matèria sobre la que hi incidiré més endavant.

Molt intensa ha estat la tasca a Brussel·les perquè l’anomenada “comunitarització” del Dret internacional privat no va ser fàcilment acceptada pels

⁹ DO L 183, de 8 de juliol de 2016 , correcció de errades 8 de juny i 29 d’abril de 2017.

¹⁰ DO L 183, de 8 de juliol de 2016, correcció de errades 29 abril 2017

¹¹ *Entre Bruselas y la Haya. Estudios sobre la unificación internacional y regional del Derecho internacional privado. Liber Amicorum Alegría Borrás* (J. Forner – C. González – R. Viñas, coord.), Madrid, 2013.

¹² <https://www.hcch.net/instruments/conventions>. Sobre l’informe, a *The Judges Newsletter*, tome XIV, Winter 2008-2009. En general, A. Borrás, “Dos nuevos instrumentos en material de alimentos: el Convenio y el Protocolo de La Haya de 23 de noviembre de 2007”, *Anuario Español de Derecho internacional privado*, tomo VII, 2007, pp. 1305 ss.

Estats en els primers moments per la pèrdua de competències que representava¹³. Superant el que havia començat amb el Conveni de Brusel·les de 1968 en matèria de competència judicial, reconeixement i execució de decisions en matèria civil i mercantil i, en el que a mi respecta, amb el Conveni de 1998 sobre competència judicial, reconeixement i execució de sentències en matèria matrimonial i de responsabilitat parental sobre el fills comuns, dictades amb ocasió d'accions judicials en matèria matrimonial¹⁴. Aquest Conveni de 1998 no va arribar a entrar en vigor, precisament per la comunitarització, que el va transformar en el Reglament 1347/2000 (ara Reglament 2201/2003)¹⁵. Tant els propis reglaments com nombroses sentències de tribunals interns i, fins i tot, del Tribunal de Justícia de la Unió Europea, o a les conclusions de l'Advocat General de dit Tribunal s'esmenta, en allò que els reglaments mantenen del Conveni, l'informe Borrás, el meu, cosa de la que me'n sento orgullosa, tot i que, en fer públiques les sentències o confont el que és guardar la intimitat de les parts i dels informes dels seus assessors amb la coneixença de un text publicat al *Diario Oficial de la Unión Europea*, una interlocutòria de l'Audiència Provincial de Lleida de 18 d'octubre de 2018 ha substituït l'anomenat "Informe Borrás" per "*informe de la profesora María José*"¹⁶.

V. ESTATS PLURILEGISLATIUS I DRET INTERNACIONAL PRIVAT

I, *last but not least*, com dirien el anglosaxons, arribo així a fer referència a un últim aspecte de la meva dedicació. És l'anomenat a Espanya "Dret interregional" i al que m'he referit abans, al tractar els treballs a La Haia del Comitè de Clàusules federals, que, en realitat, s'ocupa dels ordenaments plurilegislatius, sigui quina sigui l'organització de l'Estat plurilegislatiu, oblidant moltes vegades que el problema de la plurilegislatió afecta a tots els Estats, siguin jurídicament unitaris o plurilegislatius

¹³ Amb caràcter general, A. Borrás, "Droit international privé communautaire : réalités, problèmes et perspectives d'avenir", *Recueil des Cours de l'Académie de La Haye de Droit international*, volum 317 (2005), pp. 313 ss ; ; A. Borrás, « Cooperación judicial civil », *Tratado de Derecho y políticas de la Unión Europea* (J.M. Beneyto, dir), tomo VIII: Ciudadanía Europea y Espacil de libertad, seguridad y justicia, 2016, pp. 445 ss.

¹⁴ DO C 221, de 16 de juliol de 1998.

¹⁵ DO L 338, de 23 de desembre de 2003.

¹⁶ CENDOJ, 25120370022018200159.

perquè, encara que sigui jurídicament unitari, en alguna ocasió haurà d'aplicar l'ordenament d'un Estat plurilegislatiu¹⁷.

Deixant de banda la dimensió *ad extra* de la plurilegislatió, el que sempre ha estat objecte de la meua preocupació és la dimensió *ad intra* de la plurilegislatió, és a dir, els problemes que es plantegen a Espanya com a conseqüència de la coexistència de diversos ordenaments jurídics.

Puc dir que per mi va ser important haver tingut l'oportunitat de participar als treballs de la Càtedra Duràn i Bas, on vaig poder treballar, entre d'altres, amb Encarna Roca, Lluís Puig Ferriol i Francisco Fernández de Villavicencio (un dels meus millors professors a la Facultat de Dret), des d'on vaig fer la meua primera publicació sobre la dona casada catalana al Dret interregional espanyol¹⁸.

Els que em coneixen més, saben que en aquest punt, sempre repeteixo el mateix, encara que sense gran èxit. En realitat, els meus focus d'atenció sobre el Dret interregional es poden resumir en dos qüestions:

1^a La primera es refereix a les normes de conflicte aplicables als conflictes interns¹⁹. Quan l'art. 16 del Codi civil remet per a la solució dels conflictes interns a les normes contingudes al Capítol IV del Títol Preliminar, és a dir, les normes de conflicte pels conflictes de caràcter internacional, entenc que la remissió no es fa a les normes que figuren a dits articles, sinó a les normes de conflicte que efectivament s'apliquen als conflictes internacionals. És a dir, a les normes de conflicte que es troben als Convenis internacionals i als instruments de la Unió Europea aplicables a Espanya en aquesta matèria. A més, en la majoria de casos les normes d'aquests texts tenen efecte *erga omnes*, és a dir que la llei designada per la norma de conflicte s'aplica tant si

¹⁷ A. Borrás, "Les ordres plurilégislatifs dans le Droit international privé actuel", *Recueil des Cours de l'Académie de La Haye de Droit international*, tome 249 (1994-V), pp. 145 ss.

¹⁸ A. Borrás, "La mujer casada catalana en el Derecho interregional español", *Revista Jurídica de Catalunya*, 1970, pp. 7 ss i també a *Estudios jurídicos sobre la mujer catalana*, 1971, pp. 401 ss.

¹⁹ Entre d'altres, "Les ordres plurilegislatifs..." », *cit.* a nota (16) ; i A. Borrás, « El derecho interregional: realidades y perspectivas », *La codificación del Derecho civil de Cataluña. Estudios con ocasión del cincuentenario de la Compilación* (C. Florensa, coord. – J.M. Fontanellas, dir), Barcelona, 2011, pp. 553 ss. També, A. Borrás, "El reglamento de la Unión Europea 650/2012 en materia de sucesiones; aspectos generales y problemas de remisión a un ordenamiento plurilegislativo", *Annals de la Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya*, 2016, pp. 571 ss.

és la d'un Estat vinculat per aquell instrument com si és la d'un Estat tercer. Així, tan si l'article del Codi civil ho diu com si no ho diu, la norma de conflicte convencional o de la Unió Europea substitueix de fet a la norma de conflicte que apareix al Codi civil. No hi ha cap obstacle que impedeixi la solució que proposo. Recordo que tant en una intervenció de Lluís Jou com jo en una meva ens vàrem referir a aquesta qüestió de forma específica durant l'últim curs a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya.

2^a La segona qüestió es refereix al veïnatge civil. Una “particularitat” que menciona l'art. 16 del Codi civil és que la connexió “nacionalitat” es substituirà per la connexió “veïnatge civil” en el cas de conflictes interns. Al meu entendre, aquesta connexió hauria de desaparèixer perquè no dona la seguretat que pretén (de fet, moltes discussions i molts fraus en els casos reals rau en la discussió sobre l'existència d'un determinat veïnatge civil) i perquè la nacionalitat ja no s'utilitza o s'utilitza de forma molt limitada pels conflictes internacionals. En tot cas, la residència habitual és una connexió realista i àmpliament utilitzada als instruments internacionals i de la Unió Europea pels conflictes internacionals²⁰.

VI. LA DOCÈNCIA DEL DRET INTERNACIONAL PRIVAT

I a més de tot l'anterior, no puc deixar d'esmentar ni oblidar que la meva tasca essencial ha estat la docència, essencialment a Espanya, però també a altres països. La docència té un primer problema que rau en que la majoria dels alumnes tenen uns coneixements molt elementals de les diferents institucions jurídiques i aquest escàs bagatge els dificulta la comprensió del Dret internacional privat per la seva pluralitat i diversitat de fonts. Recordaré sempre un alumne que a meitat de curs, de sobte un dia a classe es va aixecar eufòric i va exclamar “¡Ahora lo entiendo todo!”. I era veritat, després de molt de temps i esforços havia arribat a entendre el complex mecanisme del Dret internacional privat.

I certament durant tota la meva vida, les preocupacions científiques i la experiència adquirida a la meva activitat internacional ha tingut una projecció a la

²⁰ A. Borrás, “Quin auria de ser el paper del veïnatge civil en el Dret interregional del futur?”, *Revista Jurídica de Catalunya*, 2010, pp. 995 ss.

docència i a la formació dels meus deixebles i dels meus alumnes en general, no tan sols pel profund coneixement de les interioritats del Conveni o Reglament concret que es poden donar, sinó que es poden intercalar elements o anècdotes que fan més atractiva la nostra disciplina. Molts dels aquí presents m'han sentit explicar-ne algunes. Així, per exemple, resulta més atractiu per explicar una determinada clàusula del Conveni de La Haia de 1993 en matèria d'adopció internacional recordant com es va tancar durant un sopar al peu de "*De Nachtwacht*" (La ronda de nit) de Rembrandt al *Rijksmuseum* d'Amsterdam.

VII. CONSIDERACIONS FINALS

I arribo així al final d'aquesta intervenció. Tot esperant no haver-los avorrit massa amb les meves il·lusions i preocupacions. Es tracta, simplement, d'algunes consideracions que faig al voltant de la meva dedicació al Dret internacional privat, en l'àmbit de la recerca, la docència i la codificació del Dret internacional privat, amb contacte permanent amb els professionals del Dret, en especial notaris, registradors, jutges i advocats, que han considerat que jo podia aportar algun element de vàlua pel cas concret que tenen sobre la taula o també sobre el nou instrument comunitari o convencional de torn que tot just entra en vigor i s'ha d'interpretar²¹. Així he tingut la possibilitat també de enriquir-me amb la seva visió pràctica.

Després de tots aquests anys de plena dedicació al Dret internacional privat, el fet que se m'hagi atorgat aquest premi tan prestigiós m'omple d'alegria, mai millor dit, i el rebo humilment com un gran honor que agraeixo de tot cor.

Moltes gràcies.

²¹ Com exemple, A. Borrás, "Crónica sobre la Jornada conjunta de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de Cataluña y el Colegio de Registradores de la Propiedad, Mercantiles y de Bienes Muebles", *Annals de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya*, volum 6, 2017, pp. 709 ss.